

ПОНЯТТЯ КОНТРОЛЮ ЗА ОБІГОМ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ

ШВЕЦЬ Андрій Іванович - аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

<https://orcid.org/0009-0004-1833-3716>

УДК 342.95 (477)

DOI: <https://doi.org/10.71404/LAW.UA.2026.1.13>

У статті наголошено на тому, що в умовах воєнного стану контроль за обігом вогнепальної зброї виступає основним організаційним механізмом регулювання дедалі більшої кількості вогнепальної зброї, що перебуває на руках у військовослужбовців і цивільного населення, при цьому підходи до здійснення цього контролю мають бути значною мірою адаптивними, об'єктивно враховувати ситуацію на полі бою, міжнародні поставки озброєння, а також засновуватися на цифрових інструментах.

Зауважено, що контроль за обігом вогнепальної зброї охоплює не лише сукупність дій контролюючих суб'єктів, але й управлінських рішень, нормативно-правових актів, що визначають порядок і умови здійснення контролю. При цьому поряд із контролюючими суб'єктами в процесі організації і здійснення контролю важливе місце відводиться інститутам громадянського суспільства, які можуть висвітлювати в незалежних аналітичних дослідженнях окремі статистичні дані та іншу інформацію, що має значення в процесі здійснення контролю; міжнародним організаціям, які можуть реалізовувати в Україні комплексні програми освітнього, просвітницького чи дослідницького характеру, спрямовані на підвищення ефективності та прозорості контролю.

У контексті сутності досліджуваного контролю підкреслено важливість його особливого інституційного забезпечення, здійснення в межах чіткої відомчої організації, у тому числі в контексті особливої системи навчан-

ня працівників поліції, на яких покладається безпосереднє здійснення такого контролю, що передбачає регулярні тренінги, у тому числі за участі зарубіжних експертів, підвищення кваліфікації, проходження регулярних тестувань за допомогою Освітнього порталу Національної поліції України.

Ключові слова: контроль, обіг вогнепальної зброї, поняття, управлінські рішення, інституційне забезпечення, безпекові реалії, особливості.

Постановка проблеми

Як зазначав колишній Генеральний секретар ООН Кофі Аннан: кількість загиблих від стрілецької зброї перевищує кількість загиблих від усіх інших систем озброєння, а в більшості років значно перевищує кількість загиблих від атомних бомб, які спустошили Хіросіму та Нагасакі. З точки зору кровопролиття, яке вона спричиняє, стрілецьку зброю справді можна назвати «зброєю масового знищення» [1].

За даними Amnesty International, щороку виробляється дванадцять мільярдів куль. Цього майже достатньо, щоб убити кожну людину у світі двічі. Щодня тисячі людей гинуть, отримують поранення та змушені тікати зі своїх домівок через насильство із застосуванням вогнепальної зброї та збройні конфлікти. Глобальний договір про торгівлю зброєю, який встановлює суворі правила регулювання міжнародних передач зброї, діє вже понад п'ять років, проте глобальна торгівля зброєю все ще зростає та продо-

вжує підживлювати порушення прав людини. Це пояснюється тим, що деякі з найбільших експортерів зброї, такі як Росія та США, не ратифікували договір. І навіть країни, які ратифікували договір, не дотримуються його та передають зброю та боєприпаси в місця, де вони ризикують бути використаними для скоєння серйозних порушень міжнародного гуманітарного права, включаючи можливі воєнні злочини. Цивільне населення зазвичай несе на собі основний тягар сучасних конфліктів. Це ціна нерегульованої галузі торгівлі зброєю. Безвідповідальна торгівля зброєю впливає на тих, хто живе в межах та за межами зон збройного конфлікту та політичної нестабільності. Насильство із застосуванням вогнепальної зброї – це щоденна трагедія, яка впливає на людей у всьому світі, переважна більшість з яких не проживає в зонах конфліктів. У світі щодня понад 500 людей гинуть через насильство, скоєне із застосуванням вогнепальної зброї [2].

В Україні важливість контролю за обігом вогнепальної зброї зумовлюються також тривалою збройною агресією. Згідно з аналітичними дослідженнями питань володіння вогнепальною зброєю та її розповсюдження в Україні відносини між українським суспільством та вогнепальною зброєю постійно змінюються. Поточна мілітаризація країни створить нові виклики щодо вогнепальної зброї, її потенційного нецільового використання та загальної безпеки. Хоча володіння нею цивільними особами залишається обмеженим, державна політика повинна враховувати різноманітне ставлення до вогнепальної зброї серед ветеранів та цивільного населення, особливо в контексті постконфліктної суспільної реінтеграції [3].

Стан дослідження теми

Протягом багатьох років в адміністративно-правових дослідженнях в Україні особливе місце відводилося питанням обігу вогнепальної зброї. Зокрема, цією проблематикою цікавилися В. Б. Авер'янов, А. В. Бабічев, О. М. Бандурка, О. І. Безпалова, Ю. П. Битяк, О. В. Волошина, Ю. В. Гаруст, Н.Т. Гончарук, О. Ю. Дрозд, Л. Г. Кайдалова, Г.П. Клімова, Т.А. Кобзєва, А. Т. Комзюк, О. М. Музичук, Д. М. Пав-

лов, А. О. Полянський, М.В. Старинський, М.Ф. Степко, Л.А. Сподін та ін. Проте в сучасній правовій доктрині так і не сформовано комплексного розуміння контролю за обігом вогнепальної зброї.

Мета і завдання дослідження

Мета статті полягає в тому, щоб встановити поняття контролю за обігом вогнепальної зброї. Для досягнення вказаної мети необхідно вирішити наступні завдання: з'ясувати сутність контролю в публічному управлінні; визначити специфіку контролю за обігом вогнепальної зброї, суб'єктів, на яких він покладається, його інституційне забезпечення; сформулювати авторське розуміння контролю за обігом вогнепальної зброї.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що автор у процесі визначення сутності досліджуваного контролю вперше звернув увагу на те, що його безпосереднє здійснення передбачає регулярні тренінги, у тому числі за участі зарубіжних експертів, підвищення кваліфікації, проходження регулярних тестувань контролюючими суб'єктами.

Виклад основного матеріалу

В умовах воєнного стану контроль за обігом вогнепальної зброї виступає основним організаційним механізмом регулювання дедалі більшої кількості вогнепальної зброї, що перебуває на руках у військовослужбовців і цивільного населення, при цьому підходи до здійснення цього контролю мають бути значною мірою адаптивними, об'єктивно враховувати ситуацію на полі бою, міжнародні поставки озброєння, а також засновуватися на цифрових інструментах.

Переходячи безпосередньо до визначення поняття контролю за обігом вогнепальної зброї, слід зазначити, що прихильники контролю над зброєю часто тлумачать «контроль» як обмежувальну діяльність: зменшити кількість вогнепальної зброї в руках цивільних осіб, зменшити рівень насильства в суспільстві. Це був один із напрямків дебатів щодо контролю над зброєю

в Сполучених Штатах, де зброя продається легально в багатьох штатах і де низку масових розстрілів пов'язують із слабкими законами країни про зброю. Однак в Україні громадські дебати щодо контролю над зброєю майже повністю протилежні. Як підкреслюється в останньому звіті Глобальної ініціативи проти транснаціональної організованої злочинності (GI-TOC) про торгівлю зброєю з конфлікту «Дим на горизонті: тенденції торгівлі зброєю з конфлікту в Україні», за останнє десятиліття в країні спостерігається величезне надходження зброї, особливо після російського вторгнення в лютому 2022 року. За однією з офіційних оцінок, кількість трофейної зброї – зброї, зібраної на полі бою – сягає 5 мільйонів [4].

О. П. Полінець розглядає контроль у державному управлінні як «сукупність дій, які контролюючі суб'єкти здійснюють стосовно підконтрольних об'єктів для досягнення цілей контролю з метою запобігання стагнації та руйнування системи державного управління під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників» [5, с.15].

Водночас слід окремо зауважити, що контроль за обігом вогнепальної зброї охоплює не лише сукупність дій контролюючих суб'єктів, але й управлінських рішень, нормативно-правових актів, що визначають порядок і умови здійснення контролю. При цьому поряд із контролюючими суб'єктами у процесі організації і здійснення контролю важливе місце відводиться інститутам громадянського суспільства, які можуть висвітлювати в незалежних аналітичних дослідженнях окремі статистичні дані та іншу інформацію, що має значення в процесі здійснення контролю; міжнародним організаціям, які можуть реалізовувати в Україні комплексні програми освітнього, просвітницького чи дослідницького характеру, спрямовані на підвищення ефективності та прозорості контролю.

При цьому контроль за обігом вогнепальної зброї покладатиметься на особливе коло органів і підрозділів на рівні Міністерства внутрішніх справ України та Національної поліції України, зокрема на Уповноважений підрозділ контролю за обігом зброї центрального органу управління по-

ліції та відповідні територіальні підрозділи, Департамент карного розшуку, Департамент кримінальної розвідки Національної поліції України, Головне слідче управління Національної поліції України, Департамент управління майном Національної поліції України, Уповноважений підрозділ Національної поліції України у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, Департамент поліції охорони Національної поліції України, Експертна служба Міністерства внутрішніх справ України, а також заступників начальників головних управлінь Національної поліції в областях, які здійснюють загальний контроль за дозвільною системою та координують відповідну діяльність територіальних підрозділів поліції.

Осмилюючи сутність досліджуваного контролю, слід підкреслити важливість його особливого інституційного забезпечення, здійснення в межах чіткої відомчої організації, у тому числі в контексті особливої системи навчання працівників поліції, на яких покладається безпосереднє здійснення такого контролю, що передбачає регулярні тренінги, у тому числі за участі зарубіжних експертів, підвищення кваліфікації, проходження регулярних тестувань за допомогою Освітнього порталу Національної поліції України.

Так, у 2021 році на базі Академії патрульної поліції був організований «семинар-тренінг для кандидатів на посади начальників відділів (секторів) контролю за обігом зброї. Протягом двох днів навчання проходили представники Головних управлінь національної поліції в областях та місті Києві. Серед тем - особливості організації роботи у сфері контролю за обігом зброї, розгляд актуальних та проблемних питань службової діяльності у сфері дозвільної системи, заходи безпеки при поводженні зі зброєю та домедична підготовка. А ще – психологія, комунікація лідерства та технології спілкування» [6].

О.М. Музичук стверджує, що «контроль у державному управлінні – це функція держави та всіх без винятку суб'єктів управління, що реалізується ними під час перевірки дотримання (виконання) об'єктами контролю встановлених вимог (правил, норм),

сукупність заходів із виявлення, запобігання та припинення дій (бездіяльності), що суперечать таким вимогам, під час яких суб'єкт контролю наділений правом втручання в професійну (господарську, виробничу) діяльність підконтрольного об'єкта шляхом його підміни, заміни або тимчасового відсторонення від виконання службових обов'язків, відміни або припинення дії його рішення, притягнення останнього до відповідальності» [7, с. 49].

Погоджуючись з видатним вітчизняним ученим, у досліджуваній сфері слід звернути увагу на те, що задля того, щоб контроль за обігом вогнепальної зброї здійснювався на постійній основі, він має передбачати закріплені в положеннях законодавства дії, які забезпечують усталеність процесів у сфері обігу вогнепальної зброї, до яких, зокрема, можемо віднести наступні: «видача дозволів на придбання, зберігання, перевезення і використання вогнепальної зброї, бойових припасів до неї, основних частин зброї, холодної зброї, пристроїв, патронів до них, пневматичної зброї, вибухових матеріалів і речовин, відкриття і функціонування об'єктів дозвільної системи; погодження укладання трудових договорів на виконання робіт, пов'язаних з виготовленням, ремонтом, придбанням, зберіганням, обліком, охороною, перевезенням і використанням предметів, матеріалів і речовин, на які поширюється дозвільна система» [8].

В.К. Колпаков зазначає, що «контроль є найбільш поширеним засобом забезпечення законності, а суть складається з того, що суб'єкт контролю виконує перевірку, а підконтрольний об'єкт виконує покладені на нього завдання» [9, с.679].

Осмилюючи сутність контролю за обігом вогнепальної зброї, слід окремо зупинитися на тому, що такий контроль у сучасних українських реаліях здійснюється в насиченому незареєстрованою вогнепальною зброєю середовищі, яке стрімко зростає на фоні тривалих бойових дій. Цей контроль має враховувати поряд із загальними ознаками, характерними для обігу вогнепальної зброї, також специфічні ознаки, породжені безпековими реаліями воєнного стану.

Водночас слід також зауважити, що в умовах воєнного стану в процесі здійснення контролю за обігом вогнепальної зброї доцільно враховувати такі особливості, як суттєве зростання кількості трофейної зброї, що перебуває в розпорядженні військовослужбовців та ветеранів, а також наявність неформальних усталених практик поводження з такою зброєю; тривалі бойові дії, у результаті яких кількість трофейної зброї тільки збільшується.

На думку Т. О. Коломоєць і В. К. Колпакова, контроль – це «основний спосіб забезпечення законності та дисципліни в державі й водночас найважливіша функція держави. Без організації та здійснення контролю ускладнюється ефективна робота державного апарату, інших державних та недержавних структур, оскільки будь-яке рішення в системі органів державної влади та органів місцевого самоврядування закінчується контролем за їх виконанням, інакше вони не мають сенсу» [10, с.181-182].

Так, контроль за обігом вогнепальної зброї – це система дій уповноважених контролюючих суб'єктів (Уповноважений підрозділ контролю за обігом зброї центрального органу управління поліції та відповідні територіальні підрозділи, Департамент карного розшуку, Департамент кримінальної розвідки Національної поліції України, Головне слідче управління Національної поліції України, Департамент управління майном Національної поліції України, Уповноважений підрозділ Національної поліції України у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, Департамент поліції охорони Національної поліції України, Експертна служба Міністерства внутрішніх справ України, а також заступників начальників головних управлінь Національної поліції в областях) та їх управлінських рішень, спрямованих на врегулювання організаційних аспектів обігу вогнепальної зброї в Україні, забезпечення безперервного функціонування дозвільної системи, виявлення порушень встановлених вимог і притягнення до відповідальності, а також організацію злагодженої діяльності самих контролюючих суб'єктів на місцях.

Висновки

Таким чином, в умовах воєнного стану контроль за обігом вогнепальної зброї виступає основним організаційним механізмом регулювання дедалі більшої кількості вогнепальної зброї, що перебуває на руках у військовослужбовців і цивільного населення, при цьому підходи до здійснення цього контролю мають бути значною мірою адаптивними, об'єктивно враховувати ситуацію на полі бою, міжнародні поставки озброєння, а також засновуватися на цифрових інструментах.

Зауважено, що контроль за обігом вогнепальної зброї охоплює не лише сукупність дій контролюючих суб'єктів, але й управлінських рішень, нормативно-правових актів, що визначають порядок і умови здійснення контролю. При цьому поряд із контролюючими суб'єктами в процесі організації і здійснення контролю важливе місце відводиться інститутам громадянського суспільства, які можуть висвітлювати в незалежних аналітичних дослідженнях окремі статистичні дані та іншу інформацію, що має значення в процесі здійснення контролю; міжнародним організаціям, які можуть реалізовувати в Україні комплексні програми освітнього, просвітницького чи дослідницького характеру, спрямовані на підвищення ефективності та прозорості контролю.

У контексті сутності досліджуваного контролю підкреслено важливість його особливого інституційного забезпечення, здійснення в межах чіткої відомчої організації, у тому числі в контексті особливої системи навчання працівників поліції, на яких покладається безпосереднє здійснення такого контролю, що передбачає регулярні тренінги, у тому числі за участі зарубіжних експертів, підвищення кваліфікації, проходження регулярних тестувань за допомогою Освітнього порталу Національної поліції України.

Звернено увагу на те, що задля того, щоб контроль за обігом вогнепальної зброї здійснювався на постійній основі, він має передбачати закріплені в положеннях законодавства дії, які забезпечують законність і усталеність процесів у сфері обігу вогнепальної зброї. У сфері обігу вогнепальної

зброї забезпечення законності є особливо важливим, адже пов'язане з недопущенням потрапляння зброї до злочинних угруповань, її подальшого застосування і використання в кримінальних цілях, зокрема під час вчинення корисливо-насильницьких злочинів, організації терористичних актів тощо. Для того, щоб контроль був саме засобом забезпечення законності, він має спиратися на злагоджену систему законодавства, супроводжуватися просвітницькою і роз'яснювальною діяльністю.

Наголошено, що контроль за обігом вогнепальної зброї в сучасних українських реаліях здійснюється в насиченому незареєстрованою вогнепальною зброєю середовищі, яке стрімко зростає на фоні тривалих бойових дій. Цей контроль має враховувати поряд із загальними ознаками, характерними для обігу вогнепальної зброї, також специфічні ознаки, породжені безпековими реаліями воєнного стану, зокрема суттєве зростання кількості трофейної зброї, що перебуває в розпорядженні військовослужбовців та ветеранів, а також наявність неформальних усталених практик поводження з такою зброєю; триваючі бойові дії, у результаті яких кількість трофейної зброї тільки збільшується.

Встановлено, що контроль за обігом вогнепальної зброї – це система дій уповноважених контролюючих суб'єктів та їх управлінських рішень, спрямованих на врегулювання організаційних аспектів обігу вогнепальної зброї в Україні, забезпечення безперебійного функціонування дозвільної системи, виявлення порушень встановлених вимог і притягнення до відповідальності, а також організацію злагодженої діяльності самих контролюючих суб'єктів на місцях.

Література

1. Millennium Report of UN Secretary General Kofi Annan «We the Peoples: The Role of the United Nations in the 21st Century» // UN Digital Library: сайт. URL: <https://digitalibrary.un.org/record/413745?ln=en&v=pdf>.
2. Arms control // Amnesty International: сайт. URL: <https://www.amnesty.org/en/what-we-do/arms-control/>.

3. Hideg G. Balancing Control and Awareness: Firearms and Safety in Ukraine // Small Arms Survey: сайт. URL: <https://www.smallarmssurvey.org/resource/balancing-control-and-awareness-firearms-and-safety-ukraine>.

4. More guns, better control? The paradox of gun control in Ukraine // ReliefWeb: сайт. URL: <https://reliefweb.int/report/ukraine/more-guns-better-control-paradox-gun-control-ukraine>.

5. Полінець О. П. Контроль в державному управлінні України: теоретико-організаційні питання: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.01. Київ, 2003. 20 с.

6. В академії пройшов тренінг для представників головних управлінь Національної поліції // Академія патрульної поліції: сайт. URL: <https://academy.police.gov.ua/news/137>.

7. Музичук О. М. Поняття та особливості контролю і державного управління. *Наше право*. 2011. № 2. Ч. 1. С. 46–51.

8. Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 21 серпня 1998 р. № 622 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0637-98#Text>.

9. Колпаков В. К. Адміністративне право України: підручник. Київ : Юрінком Інтер, 1999. 733 с.

10. Адміністративне право України: словник термінів / за заг. ред. Т. О. Коломоець, В. К. Колпакова / Державний вищий навчальний заклад «Запорізький національний університет». Київ : Ін Юре. 2014. 520 с.

THE CONCEPT OF FIREARMS CONTROL.

The article emphasizes that under martial law, control over the circulation of firearms is the main organizational mechanism for regulating the increasing number of firearms in the hands of military personnel and civilians, while approaches to implementing this control should be largely adaptive, objectively take into account the situation on the battlefield, international arms supplies, and be based on digital tools. It is noted that control over the circulation of firearms encompasses not only the set of actions of controlling entities, but also management decisions, regulatory and legal acts that determine the procedure and conditions for implementing control. At the same time, along with controlling entities, an important place in the process of organizing and implementing control is given to civil society institutions, which can highlight in independent analytical studies individual statistical data and other information that is important in the process of implementing control; international organizations that can implement in Ukraine comprehensive programs of an educational, educational or research nature aimed at increasing the efficiency and transparency of control.

In the context of the essence of the control under study, the importance of its special institutional support, implementation within a clear departmental organization, including in the context of a special system of training for police officers who are directly responsible for implementing such control, which involves regular training, including with the participation of foreign experts, advanced training, and regular testing using the Educational Portal of the National Police of Ukraine, is emphasized.

Key words: control, firearms circulation, concepts, management decisions, institutional support, security realities, features.